

23.433
886-94

Никола Фролов

На яхте
у Америки

Штампарија Супек и Јовановић, Ујвидек 191

НА ЈЕДРЕЊАКУ У АМЕРИКУ

ПРЕДГОВОР.

Писац овога Дневника и ових Успомена, госп. Никола Форовић, родио се у Новом Саду а уочи овог великог рата настанио се опет у свом родном месту. Ту му је готово сва родбина и он се у њеном кругу врло угодно осећа.

Живот му је пун разноврсних догађаја. Један одсек из тог занимљивог живота доносимо у овој књизи. Трговац по струци, пун великих, лепих и изведљивих подвига, ничег се није латио без контроле свога трезвеног духа. А тај дух такве је особине, да би Никола Форовић био високо над просеком у свакој струци, каогод што је као трговац далеко одмакао од својих руфетлија. И тај његов дух, који је толико мислио, тежио и радио, био је онда у свом блаженом миру, кад се после

напорног рада могао одати читању књига из лепе књижевности. А ту му је тек поље било широко и удобно. Знајући осим свог матерњег језика још и енглески, немачки, руски, талијански, француски, биле су му двери у литературу тих народа отворене и он је кроз њих често пролазио, да се подуже и рахат задржи у вилистану. Па тек од какве му је користи било знање толиких језика у његовим разгранатим трговачким подузећима. С фабрикама у иноземству све иде лакше и поузданије, кад сам принципал пише.

У овом одсеку видићемо његово бављење у Америци, али не ћемо и његов боравак у Србији, Бугарској и нарочито у Русији. „Свуд сам проживео и стекао искуства и било би занимљиво да и то опишем; ал' ми се не ће. Тегобно ми је а не би било вредно, да се тек летимице дотакнем тих прошлих прилика.“ То су

му обично речи, кад сам наваљивао да напише свој живот. „Па онда, сад су нарочито у Русији сасвим другачије прилике, обратне, на које се мора научити. Основа је додуше стара: проницавост, добар нос, хитлена одлука и поштење. Без тих особина у тесној вези могу се само разбојници, варалице и кајишари помоћи. Али ко хоће да је трговац, заправо трговац, мора имати и употребити све наведене особине. Но буди уверен да се без поштења не да напредовати ни мирно спавати.“

Наше познанство и пријатељство старо је 46 година. Познали смо се у Бечу год. 1872, и како смо обојица ведре ћуди, наклоњени шали и весељу ма и бурнијем, не треба се чудити, што смо се набрзо нашли и здружили. Измаком год. 1873 изгубили смо се из вида да се тек после дугих 40 година у нашем Новом Саду

нађемо. Стара се веза поновила по себи без нарочите намере, и ево се држи сама и у нашим старим данима. Ретко је који дан а да се не нађемо, обично пред подне, у његову стану. Разговор нам тече неуспиљено и он ми једном приликом покаже своју бележницу, свој дневник с пута у Америку. Писан је течним, немачким књижевним језиком, с полетом и с рефлексјама. тако. да ме је одмах запленио и навео да га преведем. Па како је овдашњи књижар С. Ф. Огњановић покренуо своју Библиотеку, даде се прилика да се изнесе и пред наш свет. Но како ми се Дневник, поред све своје занимљивости, учинио непотпун — ја сам на мог старог друга и пријатеља све дотле наваљивао, док није бар у том попустио и мени једног дана предао рукопис о свом бављењу с оне стране велике воде.

Ево оба та рзда. Један писан 1865, други 1917.

Нека су од користи онима, која би пошли трагом Николе Форовића. Али није доста, отићи у Америку, треба са собом понети све оне особине, које сам по његовим речима горе навео. Та је књижица за нас од вредности још и стога, што је од Србина који је у њу уложио што је видео, мислио и осећао, Тако је Дневник израз једне искрене отмене душе. У њему нема измишљених ни осећаја ни догађаја, али има песнички приказаних прилика што показује пишчеву интимност с послastiцом живота, с појезијом.

Свој дневник не би Форовић из сопствене побуде никад био публикувао. Док га је писао, писао је из унутрашње потребе, да се са својом душом разговара. А кад га је довршио, чувао га је преко 50 година а он сам није знао да га чува. Био је у њега и путовао је с њим, као што с нама путује жива успо-

мена на пријатне и непријатне доживљаје.

У наше младо доба, у Бечу, гонио сам Форовића по који пут, да ми прича коју епизоду из свога боравка у Њу-Јорку. Он се смешкао говорећи, да није проживео никакве авантире, ни друштвене ни љубавне ни трговачке ни ловачке. Тако је могао живети ма где; обичне прилике не ће да износи а још мање Минхаузијаде. „А оно ми бар кажите неколико енглеских фраза да чујем како тај језик звучи!“ То је учинио, цитирајући ког енглеског писца или читајући енглеске новине које су се у кавани нашле. А кад смо се после каквог пријатељског састанка у зору разишли, рекао ми је свагда „Лаку ноћ!“ на енглеском језику... Сад тих састанака нема више. Обојица смо прекорачили 70, он још даље него ја. Али се састајемо „насуво“ — као што

вели. Да бледе сенке негдашњих саста-
нака!

Једно га мучи: не може путовати, он, који је прошао толико света, који је у Америци радио, у Паризу уживао, у Русији опет радио а по Италији опет уживао! Не држе га године — јок! Овај рат га држи, који је притиснуо све пределе и прилике. Тако се онда и ту задовољава бледом сенком, кад на бродичу оде у каменичку а на возу у карловачку башту. „Јесам ли у свежем зеленилу, на догледу Дунава и Фрушке Горе, чујем ли нада мнома како лишће шушти и који тичурак певуца — мени онда не треба нико више. Време ми пролази и не осећам, и с уздицајем се најзад кренем дома.“ Тако мисли и осећа песник, који је себи и старост удобно удесио и у мислима и у самој ствари. Је ли код куће сâм, чита и чита новине а још радије какву лепу књигу.

Нађемо ли се, свагда има досетку у устима, којом разгаља и туробне тренутке — а било их је доста, сувише.

Одржао ти добри Бог још дуго и дуго благословену твоју ћуд и у лакшим приликама него што су сад, кад ти се не да чак ни у Тиролску, Швајцарску, Италију...

У здрављу! кад нам се већ не да рећи:
Добро здравље!

Милан Савић.

ДО АМЕРИКЕ.

На једрењаку „Liverpool“ 22. маја 1865.

Укрцасмо се на лондонском пристану 9. маја, у 6. сах. у вече. Кренусмо се 10. маја у 11 сах. пре подне.

После лекарскога прегледа упрегоше два пароброда који нас из пристана извукоше. Међутим је чиновничко особље прегледало све путнике, којом се приликом показало, да је међу путницима и један убица и два потајна жандара, преобучени као матрози. Убицу познадоше и везаше, њега и још 5 особа, које се мукте увукоше, изкрцасмо у Grevsand. Тако пођосмо нас 360 путника исељеника међу њима 80 породица са 86 жена и 53 деце, сви радници, јер то је најјефтинија прилика, пошто се од Лондона до Њу-Јорка с храном заједно плаћа 4 фунте штер-

линга (80 круна). Гледећи тај свет, било ми је у први мах страшно. Тако уједаред усред олоша се наћи, утиче заиста тужно; ипак у неку руку утешно: Видећи нагомилану толику невољу, учинило ми се моје незгодно стање лакше. Пошто сам платио пут, остаде ми још 10 шилинга и 6 пенса (K 10.48) а како сам у другу кајиту премештен, морадох за њу послужитељу дати 10 круна. Тако пођох онда у Америку с готовином од 48 фил.; за цело редак случај. Како ће ми тамо бити, Бог свети зна; ја сам спреман на све.

На броду нађох неког немачког ратара, који се сели са женом, петоро деце и с три радника, за које је платио пут. Не нађем ли што боље, понудићу се том човеку као слуга. Он иде у Illinois, где се мисли настанити, има и нешто новаца. Ја бих му децу поучавао а за хлеб засушни радио на пољу.

24. маја.

При поласку из Лондона нађоше се стотинама особа, да се са својима опросте. Међу толиким било нас је врло мало, које није нико испратио. Неугодно је осећање, тако усамљен бити. Дуж целога пристана пратило нас довикивање: Срећан пут! Било ми је чудно, спопаде ме нека малаксалост, коју досад не осетих никад. Чинило ми се, да путујем забаве ради и да ћу се набрзо вратити. Можда је том узрок, што сам већ осам дана раније био са собом начисто, те сам готово и отупио. Јер кад сам се 5 маја у писмима мајци, зету, Јоци, Пери, Ђури, Кости, Сими и Марку, са свима опростио, било ми је, као да сам се одужио и родбини и пријатељима. При свакој реченици, при свакој речи, коју сам тог вечера, боље рећи, те ноћи све до зоре писао, тецијаху ми сузе, сузе кајања и бола....

А сад ћу изближе да прикажем дружину, у којој сам се затекао, па молим, да не очекивате дражесну слику. Ја се налазим на броду за исељенике те уједно усред људског олоша. Почињем с мојом кабином, у којој су 4 постеље, бр. 5, 6, 7, 8. У бр. 5 су два брата, по имену Hart. Старији је у Лондону секао и продавао коњско месо, животиња од човека, суровије створење још нисам познавао; уосталом, све досад не имадох ни прилике људе такога соја посматрати. Али кад је једнога јутра свога брата избио и претио му, да ђ ће га убити а тај рече, да то није првина, гадио сам га се. Али како беше голем и силан, морадосмо с тим финије с њим поступати. Чим је то приметио, искористио је свој утицај, као што већ чине људи његове багре. Јер данас, после 15 дана путовања, нисмо му више сапутници, него послужитељи. Бр. 6

каве и још много што-шта, тако, да до данашњег дана имадосмо сваке недеље свој Pudding (тесто са свачим). Првог дана, 10. маја, био је дан, кад су нам делили порције и то одмах за сву недељу. Добили смо по $1\frac{1}{2}$ фунт. свињетине, $1\frac{1}{2}$ ф. говеђине, дабогме све усољено, 1 ф. брашна, 1 ф. граха, 1 ф. пиринца, $\frac{1}{4}$ соли, бибера и сенефа, 3 ф. пишкота, 2 ф. кромпира, 2 ф. зобњег брашна.

Осим нас тројице били су чланови „хотволе“-а још два Шведа, један апотекар, други трговачки помоћник, красни млади људи; један Немац, столар, који је радио 8 година у Паризу и 3 у Лондону те тако оба језика научио; дружина Француза, 8 људи, под водством неког кројача, затим 4 Енглеза, један каменар, један ковач и два чизмара. Сви остали беху вајни радници, мрнари, битанге. Сад

знате сву дружину и можете замислити, какве су то биле групе, кад су се, лепога дана, сви ти на палуби искупили, са женама и с децом; просто, дружина одрпаних адраповаца. А кад сам се и ја ту нашао, свагда сам у мислима био у бечком Пратеру, камо сам се кад и кад на фијакеру бр. 134 довео па из другог времена у зверињаку наредио себи гушчије џигерице с гомољиком (Trüffel), фино понуђену, док је фијакер читаве сате на мене чекао, да ме затим одвезе кући или у оперу.... Од свега тога остаде ми само успомена, од које болујем и патим. А овде? Овде имам горку садашњост и велику своју тежњу, да се и по трећи пут истргнем из таког положаја и на ону висину дигнем, која мојој нарави, мојој суштини и мом појму одговара. И ја ни сам очајавао, био сам скроз уверен, да ће ми поћи за руком. А дочепао ли се

једаред те висине, закачићу се орловим канџама за њу и нема буре, која би ме могла потрести и стрести. Јер ја сад добро, ах! врло добро знам горки положај сиротиње и оскудице. Ипак, најтеже ми је, што се морам дружити са светом, којег се гадим а на који сам у 'ваком положају упућен. Једна се милост може дати својој деци, једина утеха у таком стању: вера у себе самог, степен образованости и осећање да се што постигло. То уздање над свим предрасудама, то чини, да се забораве претрпљене невоље и да се постигне и остане то, што који у ствари и јесте: човек од образовања и разума.

25. маја.

При деоби порција, којом се приликом читаве сате на ред чека, мишљасмо да смо већ претрпили највеће муке. Али

не, такве почињу тек. Порција се мора и скувати, иначе ко би је кусао! Е, сад ваља опет стати у ред и чекати, чекати, пошто за све путнике служи само једна кујна с два огњишта и с два црнца као куvara. Њима треба однети све већ спремљено и после дугог чекања опет примити. Посуђе мора сваки имати своје и сам га прати и брисати. Колико се пута десило да је који путник, чекајући дуго а и не знајући, пресну шунку, комад по комад, кидао и јео па за тим кувару празан лонац пружио. Воду смо сваког јутра у 5 сах. по три литре добијали а како су моја два друга врло нерадо ранила, побринуо сам се ја за воду, опрао судове и почистио кабину; али зато су се они постарали за јело. Такво се путовање препоручује нарочито жестоком и нестрпљивом свету, као што је на прим. наш Коста, јер никад боље прилике да се — расхлади.

При окретању једрила, што каткад по цео дан траје, мора, боље рећи, треба да помогне сваки, који се на палуби нађе. То ми је најмилија забава, јер без клицања и певања не пролази тај посао никад и ја се свагда живо сетих опере „Холанђанина“. Маја 20. поздравили смо два једрењака, али у такој даљини. да им се отпоздрав једва могао приметити.

26. маја.

Данас имадосмо особито уживање, да поздравимо пароброд „City of Manchester“, који је из Ливрпула пловио за Њу-Јорк, и то у такој близини, да су се оба капетана кроз рог могла разговарати. Пароброд је носио путнике и ту беше права слава и овде и онде, јер у току од 16 дана имадосмо сад први пут прилику видети и поздравити и други свет а не увек наше и наше пасажире. Клицању

не беше краја а мараме су лекедиле на све стране а све у вези са службеним поздравом са шест барјака, који су се на последњој катарци три пут дизали и спуштали. Без сумње интересантан приказ.

28. маја.

Приликом говора о путницима заборавио сам навести, да су у првој кајити били један капетан са женом и с петоро деце, и једна млада женска од 18—20 година која је путовала у Њу-Јорк свом брату. Бродарско особље броји 60 мрнара, 4 официра и капетана, по имену Champerline, Американин, врло фин и образован господин, што је на броду реткост. Живих створова било је осим 2 црнца куvara, 1 крава, 6 мачака и три пса; од ових су два пса због непослушности и незгодних обичаја у море бачена. Ипак нисам све набројао. Данас, после путо-

вања од 19 дана указа се неко страно лице. Упркос прегледања и истраживања пошло је неком мангупу за руком, да се згодно скрије. У том свом склоништу провео је 19 дана. Ноћу се извлачио из своје гробнице и упутио се у пљачку и крађу, нарочито по палуби и ниже, где је покупио, колико је могао, остатке од цвибака и огризине иначе, нашмркао се свежа ваздуха, прошетао се и најпоследње се опет увукао у своју јазбину. Две недеље ишло је којекако, јер мало је њих знало, колико имају ђаконије а није их баш ни болело, ако су и опазили да је „иже ту али јестива све ниже“. После тога рока потрошило се прилично од оног што се понело и сад је сваки добро запамтио, колико има. А кад је свој „тајин“ прегледао. приметио је у исти мах, да нема овога или онога залогаја. Сваки је тада добро мотрио на своју ствар тако,

да онај сирома ђаво није могао ништа „прихватити“, те је четири пуна дана гладовао. Не нашавши другог изласка, „ступио је на јавност“. Сви смо били изненађени, видећи страно лице. Службено особље пријави случај капетану, који му с обзиром на заиста очајно стање пришелца, сваку казну засад опрости

30. маја.

Наше понесене животне намирнице постајаху све мање и мање. Морски ваздух, свеж и здрав, тако нам је отворио апетит, да смо данас, после 20 дана путовања, осим нешто крумпира, каве и бисквита, све начисто опуцкали, те смо били упућени на храну с брода. А ту сварити треба добар желудац.

2. јуна.

Што сам свагда желио, испунило се ове ноћи. Имадосмо буру! Већ јучераш-

њег дана било је море немирно, те се дало лако наговестити, да ћемо обноћ имати урнебес. Око 5 сах. морадоше сви путници напустити палубу, пошто су је поједини таласи поприлично запљускивали. С капетановом дозволом и обучени у мрнарско одело, које воду не пропушта остадосмо ја и White га крову. Око 8 сах. увукоше главно једро, ипак, брод се тако њихао и све се већма љуљао, да су најзад оставили само два полу-једра на средњој и на првој катарци. Море је дивно беснило, таласи удараху и запљускиваху са свију страна а кад је око 10 сах. киша престала, указа се месец у пуном сјају свом. И како смо били већ у голфској струји, стаде се море тако фосфоресцирати, да смо, иначе у помрчини, имали море освесљено. Диван призор, којем сам се већ прошле године у Остенди дивио: Сваки је талас, кад по-

стигне вршак, био као неки подужи пламен. Тако имадосмо двострук приказ: с једне стране брода сребрну месечину, која се на мору преливала; с друге стране морско светлуцање. Узвишен је то приказ био који не ћу никад заборавити. Морско то светлуцање биће једна од најлепших појава у природи. Замислите пламену струју докле око допире, која се при сваком таласу мења и у све боје прелива. И то ноћу, кад би иначе била тишина, да је не прекидају лупа узбурканог мора о брод и ударање о звоно, као знак другом броду, да овде има живих људи. Пред зору су, „легли вали па заспали.“ Тако имадосмо прилике, да у миру и с пуно уживања посматрамо како се сунце рађа. Тако је измењивао један приказ други, један величанственији од другог. Ко такву ноћ проживи, тај напушта сваку сумњу и мора нехотице пристати у усклик

толико њих: Вели јеси Господе и чудна су дела твоја! Таква величанственост ушушкава сваку филозофију — сваки ту осећа да је ипак тек само човек...

4. јуна.

Недеља. Духови. Срећном створењу нуди самоћа најдивнију свечаност, дозвољава му да се преда миру и да у том ужива, да себе самог удише, да се ода себи самом. Али самоћа нуди и несрећном створењу свечаност, свечаност успомене, даје му да поново проживи што је већ проживео, привидног уживања давно минулих сласти. чији нестанак баш у нама буди толике болове. Ја сам један од тих, јер данашњи дан васкрсава у мени успоменуна догађаје, који се можда никад више не ће вратити. Данас година дана бавио сам се у Паризу, путујући из Лондона за Беч. У петак стигох у Париз, у су-

боту се нађох с млађим Јокићем на Та-
лијанском Булвару и пошто смо још
истог вечера у Комичној Опери били,
договоримо се, да се сутра-дан, на Ду-
хове, у 11 сах. пре подне нађемо у Café
Grande. И нађосмо се у одређено доба.
После финог доручка прошетасмо се а
међутим било је два сах., кад је у Long
Champ заказана трка. Одвезосмо се и
ми тамо. Ту имадох прилике видети цара
Луја Наполеона III., царицу Еугенију, цео
двор и сву аристократију. Одустајем од
описивање дивоте и елеганције француске
госпоштине. признајем, да не уmem и не
могу. После трке одвезосмо се у хотел
Louvre на ручак... А данас? И данас сам
додуше у многобројном друштву, али
какве сорте! Онда раскош и гиздавост,
сад невоља и јад; онда најдивнија тоалета,
сад дроњаве крпе; онда разметање сите
господе, сад сиротиња којој вири глад

из очију.. Дечурлија у очевим закрпама седе у мајчином крилу а ова им треби уши из косе, док отац мало даље мучи, дуван жваће и очајним досеткама гледа да разоноди себе и своје. А ја! Ја, бечки кицош, шетам се горе-доле, занесен у мислима — о ручку. Све преврћем по глави, како се осољено месо може скувати, да се бар може јести. И са сваким сатом, који пролази и апетит ми диже, налазим да није баш тако ни рђаво. А пред вече, кад би од силне глади појео и масно ћебе, заборавим на ужасни смрад и кусам то месиште с највећом вољом. Да разлике између лањског ручка у Лувру и садашњег — — па опет сам задовољнији!

6. јуна.

Све досад имадосмо незгодног или баш никаквог ветра да наш брод убрза. Тако стижемо сутра, после путовања од

27 дана, тек до 50 степена, до острва Newfoundland са својим прудима. То је најопасније место на путу од Лондона до Њу-Јорка те није чудо, што су сви путници нарочито женски свет били врло забринуте и са страхом и трепетом сутрашњи дан очекивали. На целом путу имамо пребродити 3500 поморских миља или 75 степени, али лавирајући час овамо, час онамо. прећи ћемо тек сутра 50 степени. Осталих 25 степ. мислимо тек за 7 дана пребродити и то при згодном ветру. Дај Боже, јер путовање је заиста уморно и тегобно и ја не бих ником саветовао, да тако путује. Има ли се пак друштва или бар један пријатељ, свагда би радије путовао на једрењаку него на пароброду. На једрењаку нема њихања, нема вечите хуке-буке машине, несносног угљеног дима, не смрди уље, што све чини да и јаче природе подлежу и морску бо-

лест добију. То сам пуно искусио баш на кратком путу између Calais—Dover или Boulogne—Dolkstone (по два сата). Сваки пут, при иоле немирном мору, ја сам се разболео, што ме је тако ослабило, да сам требао по два дана, да се опоравим. Овде пак, на једрењаку, био сам све досад здрав и чио — само да сам имао доста јести. Али ту је запињало. Мрвице бисквита смо скупили и у свињској масти кували, уображавајући себи, да једемо пудинга. Чемеран је то пудинг био, ал' нам је којекако напунио црева и — само да смо га увек имали! Ето сад је таман доба да се пије чај... Ко га има, пије га; ми не, ах! Па како смо „пили“ чаја, тако смо и вечерали и сутрадан доручковали — свежег морског ваздуха. Јер тек сутрашњег дана у подне је дан, кад се деле порције те ћемо имати што да шалабрцнемо. Но док се то све скува, стићи ће

опет доба за чај и ма да морају до тог тренутка 24 сах. проћи, већ сад се силно радујем на сутрашњи ручак.

11. јуна.

Пронашао сам нешто страшно па се бојим, да ћу наћи тако што и преко, у великој републици. Ако је тако, онда је зло по њу, јер тај црв подгризава животу било. На броду се нашао неки језујита или мисионар, обучен као дунђерин. А то је Немац, који добро говори енглески. Све досад нисам знао, шта ће ти вечерњи зборови на палуби, док им се једаред нисам прикључио. Тај тобожњи дунђерин, који у вези с још три друга дунђерина сав посао на броду отправља, у ствари је мисионар, који свако вече, нарочито Немцима, држи придики и њима неке приче дели. Жели ли пак који, добија лепо увезану библију на дар. Види

се, каквим се средствима, каквим се силним новцем ту ради. Под мрским именом језујита не може се радити, тако се онда то предузеће назива „Америчко расправно друштво“. У Енглеској је јако напредовало; за последњих 20 година 800.000 душа су покатоличили. У Лондону су за то доба преко 30 католичких цркава подигли, тако, да их има 35 према 715 англиканских (протестантских). Успели то друштво и у Америци тако, за сто година отишла јој је слобода у тартан.

15. јуна.

Једва нам је јутрос мали пароброд донео давно очекиваног пилота, вођу. Њега су путници с гласним хура! дочекали а капетан са одрешитим Good morning! Можемо се дакле надати, да ћемо за два дана до наше жуђене мете стићи. Два сахата доцније поздрависмо поштан-

ски брод „Пенсилванију“ на путу из Њу-Јорка у Ливрпул. Поздрављасмо се гласно и с махањем марама; ипак ми се чини, да су гласови с брода, који путује у Европу, били веселији и задовољнији. Биће да је многи тамо, који је у Новом свету стекао „камен мудрости“ т. ј. новаца. Ми смо пак овде готово сами пробисвети. Према том се многи све то већма забринуо, што смо се већма нашој мети ближили. Сваки се забављао својим мислима: шта и како ће му тамо бити, јер половина путника осуђена је већ после два дана боравка да гладује и да се потуца. Мени ће тако бити већ првога дана. Ја стајем додуше на земљу, у којој влада разум и слобода, али у којој ипак не тече мед и млеко, нити лете ком печени голубови у уста. Без једне паре, али пун добре воље и одважности, здрава тела, поприлично оружан знањем, пун већином

горког искуства — ја се надам, да ћу тим особинама у вези с издржљивости и одлучности ипак себи положај извојевати. Покушаћу — а шта друго и знам. Резултат ћу вам у своје време јавити.

16. јуна.

Кад остависмо Лондон имадосмо пилота дуж ирске обале; тај нас је 13. (маја) оставио. Истог дана, пред подне, изгубисмо копно из вида, и тек данас, после 25 дана, у 4^{1/2} сах. видесмо острво Long Island, дуго 75 енгл. миља, стога се тако и зове. Острво се пружа до Њу-Јорка и ми се надамо, при иоле угодном ветру ући у Castle Garden, али само у том случају, ако пре 2 сах. до Sct Hook стигнемо где ће нас реморкер дочекати а с њим лекар и царинар, да нас и наше ствари прегледе. Стигнемо ли после наведеног часа, мораћемо до понедеоника у јутру

чекати, јер недеља се у Америци као и у Енглеској строго светкује. Хајд, ви-дићемо.

18. јуна.

Нажалост смо тек пред вече у Ноок стигли те се „одмарамо“ цео дан. Котва је спуштена, једра су увучена, јер нам нису више од потребе. Иако брод мирује, у нашој души не влада мир: тако дуго чекати! На срећу је плима већ у 4 сах. у јутру надошла и како смо само 9 миља од Њу-Јорка удаљени, можемо се надати, да ћемо пред подне на суву земљу стати. У 4 сах. стаде нас реморкер нашој мети вући. Ми прођосмо Sanct Hook, мало острво с тврђавом, која је за време рата (између северних и јужних држава) подигнута, али није дозидана. У даљини се види тврђава Лафајет, по имену славног патријоте, који је америчкој и својој,

француској, републици велике услуге чинио. Тврђава је пуна топова. На острву Стетн нуди нам лепа варошица леп изглед. Ту су летњиковци богатих Њујоржана — виле без краја. Са зеленог хумка нуди се диван приказ. Док ово пишем ниче из мора трећа тврђава, чудно знамење за републику. У $1\frac{1}{2}$ 10 угледасмо Њу-Јорк. Прођосмо мимо предграђа Бруклина и упутисмо се до Castle Garden-а, где се усељеници искрцавају. То су здање подигли Америка, Енглеска и Француска за прву помоћ усељеницима. Ту имају три дана стан цабе, те се могу међутим обазрети, пре него што се упуте у унутрашњост. У 11 сах. дође нам лекар. Капетан му јави с поносом, да се на броду није десио ни један смртни случај а то му је прво срећно путовање. Приликом пређашњег пута имао је 3 смртна случаја; али сад смо били сви здрави, јер

до пре 8 дана имадосмо свагда врло питку воду. У 12 часова нам јавља капетан, да до сутра морамо ту остати. На пушкомет смо удаљени од Њу-Јорка па морамо чекати! Пред нама су 3 пароброда и 4 једрењака са 4000 путника, које све треба прегледати. Међутим се појавише пиљари с тазе хлебом и воћем а за скупе новце. Вест, да морамо чекати, примљена је од наших путника с негодовањем. Мени је било најзад право, бар имадох прилике нагледати се живога промета помесних бродова, који пролазе мимо нас; даље свију великих бродова, који стижу или путују даље. Таквог промета нема ни на Темзи код Лондона.

Таман прођоше два пропелера с војницима из јужних крајева, који су с хура! дочекани. Тик до нас стаде ратни брод и — док ово пишем — поздравља нас с 12 топовских метака.

6 сах. у вече стиже из Хамбурга брод с усељеницима. Мораде с нама судбу делити и до сутра чекати и још ревизију прећи. На броду је 340 путника; за време пута помрло је њих 20 и једно се дете родило.

После путовања од 40 дана и 10 сах. искрцасмо се данас, 20 јуна у 10 сах. пре подне у Castle Garden-у у Њу-Јорк.

ГРАДСКА БИБЛИОТЕКА
"РАДОЈЕ ДСМАНОВИЋ"
ПЕСКОВАЦ

У АМЕРИЦИ.
УСПОМЕНЕ ИЗ ГОД. 1865—1870.

Драги пријатељу! На твоје тихо али истрајно наваљивање решио сам се данас, 16. октобра 1917. у мојој 79. години, да напишем своје доживљаје у Америци, чим бих уједно и окушао своје памћење.

Моје путовање од Лондона до Њу-Јорка год. 1865., које сам на једрењаку „Ливрпулу“ писао, прочитао си а сад хоћу тај опис у нечем да допуним.

Укрцао сам се једне среде, 9 маја. Наш је брод био усидред у пристану Катарина, недалеко од америчког хотела Крол. Тамо одох сутра-дан рано у јутру, да видим има ли писма за мене. И заиста, нађох писмо од зета, у ком ми јавља да ми шаље 150 форината, за мене пуно разлога, да одгодим пут до наредног четврта јер сваког тог дана полази лађа

за исељенике у Америку. Своју билету бих лако продао те бих имао времена дочекати новац, који ми је — ти, Боже знаш! — врло, врло био потребан. Ипак сам се чврсто одлучио да пођем и да напустим новац, иако ми је „капитал“ био 24 новч. Тако одох на своју лађу и ми се кренусмо 10 маја у 11 сах. А то је била моја срећа. Неколико месеци доцније дознадох у Њу-Јорку, да је брод George Washington, који сам требао дочекати, на сред мора са 400 путника и с целом посадом изгорео. Од то доба не мењам никад свој план, путовао ма куд а доста сам се напутовао у свом веку...

И тако изађосмо на америчко копно.

Још на броду био се White силно обрадовао, кад је пронашао да му је добра мајка или која сестрица у рубље ушила неколико банака. На броду није могао трошити; али чим смо се искрцали

започе бурни живот. У друштву с овим или с оним матрозом ишао је из крчме у крчму и враћао се ноћу прилично накресан. Ја сам сваког јутра од њега узајмљивао по један долар те имадох доста за тај дан. Његове теревенке нису дуго трајале, од уторника до недеље. Тог дана одемо у цркву а затим не у гостионицу, него у легало. Око 4 сах. рекох му, да не би згорег било кад бисмо се мало прихватили на што ми он одговори, да нема ни паре.... Еј младости! за то неколико дана спискао је бар 200 круна! Тада отворих своје сандуче, покупих остатке од бисквита, и те збрисасмо с највећим апетитом па пођосмо затим у Централни парк.

Прошле године упознао сам се приликом ускршњег сајма (Ostermesse) у Лајпцигу с неким Немцем, трговцем увелико из Њу-Јорка. Неколико пријатно

проведених дана а нарочито ноћи врло су нас зближили. Тај ми је трговац изникао пред очи кад смо се у понедељак пробудили. Одосмо у главну чаршију, Brodway, и док смо се ћутке шетали меркао сам фирме на све стране, све у нади и жељи да наиђем на свог лајпцишког познанима. И није дуго трајало а ја спазих велику фирму Bawo et Dotter. Тај Дотер био је мој Лајпцижанин. Попнем се горе и спазим га у друштву с другим трговцима. Чим ме спази, приђе ми у сусрет и поздрави ме по имену. Затим ме запита, кад сам дошао а кад му рекох, пре неколико дана на једрењаку, викне у контоар: „Господине Н., 25 долара за госп. Форовића!“ Ја га погледах и рекох: „Хоћете ли да ме вређате? Ви не можете знати, да л' нисам макао повелику суму и с пуним џеповима амо допловио“ — „Тако не изгледају дефрауданти“ насмеши

се Дотер, „у осталом, јесте ли доручковали? Хајдмо заједно!“ И ми се упутисмо у један фини рестауран, док је мој си-ромах White на оближњем ћошку дреждао. У рестаурану ме прикаже неколицини њих а неком госп. Талмесингену за оближњим столу рече: „Гледајте. да за госп. Форовића нађете згодно место!“ Доручковали смо подуже и врло добро, али моје су мисли биле код беднога White-а који на оном ћошку гладан чека па чека. Кад сам се с мојим Дотером опростио, похитам до оног извесног ћошка, узмем White-а под руку и одведем га у рестауран где му наручим добар доручак.

Сутра дан исплатисмо рачун у хотелу за досељенке и пређемо у француску пензију Морел — и од тада био је White два месеца мој гост.

Неколико дана после оног доручка с мојим Лајпцижанином одем Талмесингену,

који ме приказа прокуристи фирме Bernheimer Brother. Био је петак и прокуриста ме одмах за наредни понедељак ангажира. У тој кући остадох пуних пет година и да сам био неки штребер постао бих јој и зет. Да чудни су, Боже, твоји путеви!

Сиромах White! Био је трговачки образован, знао је три језика, француски и немачки, потпуно, па опет није могао да дође до положаја. Дан на дан устајао је у 4 сах. купио новине New. Harald, да прибележи расписана места, приказао се тамо — ипак све узалуд. На његову срећу дође му после два месеца брат и одведе га у Енглеску. Опростисмо се са сузним очима, без сумње за навек!

Наскоро после тога дође и мој брат Мита с пуним џеповима и с три пратиоца, три Србина, којима је Европа додијала: Војновић, брат архимандрита, доцније

владике темишварског, Павле Барбуловић и Јоца Поповић. Мој брат закупи одмах неку пивницу у злогласном крају варошском, где су муштерије пиле а не плаћале и најзад госу издеветале, ако се „пратиоци“ нису за њега заузели. Таки залутали положаји обична су „наседанија“ дошљака новајлија, које Американи „жутокљунима“ зову.

У моје доба су ови Срби били у Њу-Јорку: пет ћурчија, Мирковић из Руме, Поповић из Кикинде, Крстоношић из Баје, Плаши-Пилетовић заправо Милић из Београда, Урош Радуловић аустр. потпоручик, у грађанском рату капетан, сад писмоноша. Као такав проневерио је неколико новчаних писама те је дошао с оне стране браве. Ту је и свршио. Од Аустријанаца били су: Брестл, брат финанц. министра, капетан у отаџбини, у грађанском рату пуковник, сад крчмар;

Вучл, год. 1848. заповедник студентске легије у Бечу. У грађанском рату самозвани пуковник неког с брда с дола покупљеног батаљона, сад крчмар, свој најбољи гост, свагда весео и пун бечких лакрдија; Вијолант, год. 1848. у парламенту страшило владе, сад — као што сам вели — *Regierungs-Rat* јер у једној фабрици за папир управља (*regiert*) одн. окреће велики точак *Rad-Rat* Др. Ханс Кудлих, који је 48 године спровео еманципацију сељака, сад практичан лекар у Хобокну, Њу-Јоршком предграђу. Осим тих било је још неколико аристократа, барон *Stillfried*, гроф Финфкирхен, лаћман Ексингер, све загонетне особе.

Али нису само емигранти, пробисвети и битанге долазили у то доба у Њу-Јорк, долазиле су и славне личности, додуше на кратко време. Међу њима слав-

ни енглески хумориста Charles Dickens, Voz, који дође зато, да опозове свој напис о Америчанима од пре 40 година. У немачком позоришту гостовали су Friedrich Haase, Hendrichs, Bogumil Dawiston. Кад је тај стао на брод да се врати, дошао је полицајац да затражи 5000 долара у име пореза на његов приход. То га је тако распалило, да је већ на броду поманитао и после у лудници умро. У великој опери сам слушао славног проповедника оца Hyacinthe-a и осетио силни утицај његове проповести.

Мој је живот био једнолик, један дан као други. Једина ми је забава била позориште. Неколико пута сам био и у радничком казалишту. Радња је готово свагда та иста: Отимање, убиство; интригана с црвеном парокном дочекала је публика свагда с виком, дреком, звиждањем и почастила га је трулим јабукама и смрд-

љивим јајима; ал' одушевљење достиже
јој вршак, кад су на завршетку полицију
излемали. Велики амерички глумац Edwin
Booth, чији је брат John Wilkes Booth
на велики петак 1865. председника Лин-
колна у позоришту из пиштоља убио, за
који чин су клерикалци тврдили, да је
Линколн зато погинуо што је на велики
петак био у позоришту, тај велики
глумац Edwin подигао је себи позоришну
зграду. у којој је приказивао улоге које
је хтео и кад је хтео, 2—3 пута преко
година и то 4—6 недеља непрестано.
Главне су му улоге биле четири, Хамлет,
Отело, Ричард III. Лир. Једаред беше
занимљива представа. Booth је давао
Отела, Дависон Јага а Матуа-Шелер Дес-
демону. С Booth-ом је говорила енглески
с Дависоном немачки. На каси је пало
преко 40.000 долара а међ њима и мојих
10. Било је ту још чувених глумаца и

глумица, Minie Hauck, кћи једног немачког столара, коју је банкар Belmont рођ. Schönfeld дао образовати. Minie је доцније и па бечкој опери славила триумфе. И Славјански је био са својом руском дружином; али како се чупави и брадати Руси Америчанима нису свидели пропао је сасвим.

Ја сам држао нашу Заставу и у својој ревности основао сам Српски Саста-нак у Њу-Јорку. Али на мој позив у Њујоршком Харалду дошли су Тона Недељковић, старији брат Новосађанима познатог Ђорђа Ф. Недељковића, из Чикага и неки Чивутин из не знам откуд, који се издавао за Хрвата. Тако нас је онда мало било у Америци. А сад?

У редакцији Заставе дознала су два медицинара моју адресу, обојица тада у Паризу: Ђока Мијатовић из Новог Сада и неки београдски стипендиста. Они су

ми и писали, да ли могу у Америку а ја сам им одговорио, да пре свега присвоје енглески језик и да науче какав занат, јер у Америци је слободан поступак и рад а сваки може за 300 долара набавити докторску диплому. Београђанин није мој одговор ни дочекао већ је похитао у Америку. Био је то слаб човечуљак од својих 20—21 годину, који је говорио и нешто француски. На мој упит, да ли је напустио стипендију, одговори ми, да није. Ја га на то упитах, кад се враћа брод, на ком је дошао. „За 14 дана“ рече, тада му световах, да се с истом лађом врати. То га је силно увредило: Он неће више да подноси тиранију, он хоће у слободној Америци од својих руку као слободан човек да живи. Ја му дадох адресе од 2—3 апотеке, али узалуд, нигде није успео, нудио се чак да музе краве, али га свуд одбише са слабости. Најзад се ипак

врати на истој лађи на којој је дошао. Ђока Мијатовић као син богатих родитеља пропутовао је Америку пре него што се у Новом Саду као лекар настанио.

У Америци сам провео од 26. јуна 1865. до 14. маја 1870. Да је данас много што-шта друкчије него што је било у моје доба, признаћу радо; али онда је било све тако, као што причам. Иако сам тамо нашао врло повољан положај, вратио сам се без уздисаја за Америком. То је земља, где сви обожавају златио теле; где деца оцу веле старче а мајци бабо; где се браћа у зрелијим годинама не ће да знају; где отац сина од 12 година из куће тера, да сам зарађује; где син оца може тужити; где усред лета нарасте врућина до 100—105 степени Фаренхајта (40° Целзијус), да њих 40—45 од сунчанице умру (у то доба спава сиротиња по улицама и крововима); где се

о новој години или 4. јула, на дан независности, од јутра до дубоко у ноћ из револвера пуца, да је још милостив случај ако погину само њих 50 а 90 се ране; где цвеће не мирише а опет се грдан луксус њим тера, тако да кошар парфимираног цвећа стаје до 100—200 и више долара; где птице не певају, осим врабаца, које је баш у моје доба неки шпекулант из Европе хиљадама довео и пар по 4 долара (20 круна) продавао. Њима су добротворне госпође плеле гнезда и по парковима вешале, што учини, да су се врапци за неколико година тако размножили, да су их морали претући. У Америци уживају жене нарочита права још из доба кад их је мало било, на прим. мужевљево имање није све његово, половина је женино, али женино је имање неокрњиво њено. Ту се девојке на улици најпре јављају, крећу се слободно, иду

без пратње у позоришта, концерте, јер знају да их закон штити. Обрече ли који момак девојци да ће је узети за жену а не одржи ли реч, она га може тужити а судац нареди жандару: Донеси ми тело тога и тога! У случају, ако се правда тим, да не може жену издржавати, стрпају га у коју радионицу и што заради, њено је. Девојке из најбољих кућа састају се с љубазницима на улици, пред капијом, јер такви не смеју у кућу пре него што се вере. Све то је од велике користи за народно васпитање па још кад се узме у обзир, да се тамо не може нико ленити; све то ради, и младо и старо, и мушко и женско, тако онда и постају Вандрбилти и Рокфелери, који од неписмених радника постадоше милијардари.

Па стога је и будућност његова, америчког неистрошеног народа....

14. маја пођох с паробродом Емил Перејра за Европу и после 9 дана затекох у Паризу оба моја медицинара. На броду су били путници већином Французи а кад смо код Бреста видели француску обалу, многи су пали на колена и углас кликнули: *Ma belle France!*

Још маја месеца дођох у Нови Сад, у место где сам се родио, и загрлио сам моју милу стару матер. Бсгу хвала! Сви смо били на окупу. Кад сам их видео, заборавио сам на све невоље и сав јад, који сам претрпео и живот ми је поново сијнуо у својој ружичастој боји. У Новом Саду сам затекао своје старе другове и стекао нове: Лазу Костића, Косту Трифковића, Пају Новића, Мишу Димитријевића, Мошу Костића, Младена Јојкића. Међ Србима је владала слога; али то је

онда било. Сви су они наведени легли под земљу — ја остадох, да се њих сетим и сећаћу их се, док ми живо срце у грудима бије....

ГРАДСКА БИБЛИОТЕКА
„РАДОЈЕ ДОМАНОВИЋ“
ПЕСКОВАЦ

ПРЕГЛЕД.

	Страна
До Америке	13
У Америци	41

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
"РАДОЈЕ ДОМАЊОВИЋ"

30 СР 821.163.41-94

ФОРОВИЋ Н.

На једрењаку у Америку

ЛЕСКОВАЦ

000023433

COBISS e